

Joan Trigall va ser el primer a pujar al cim del Carlit el 29 d'agost de 1611

Autor: Manel Figuera

Data de publicació: 26-05-2025

Fins ara es creia que la primera ascensió al Carlit va ser obra del tolosà Henry Russell al 1864, però ara En Manel Figuera demostra que al 1611 ja hi va pujar En Joan Trigall, que, a més a més, ens en va deixar una crònica escrita.

1.- L'edició del llibre

Editat el 2021, el llibre *La Cerdanya de 1603. El Tractat del comtat de Cerdanya de Joan Trigall*, dels historiadors Erola Simon Lleixà i Lluís Obiols Perarnau, aporta una informació molt valuosa basada en un manuscrit del prevere puigcerdanès Joan Trigall. El va escriure quan era rector de Vilagrassa, a l'Urgell, el 1603, i hi demostra amplis coneixements d'història i geografia de Catalunya. Uns anys més tard, el 1610 i el 1611, va adreçar unes cartes a l'historiador Jeroni Pujades en què relata dues ascensions a muntanyes de Cerdanya amb l'objectiu de fer-hi unes observacions geogràfiques sobre el Pirineu. És a dir, que s'hi va dirigir per motius científics.

Llibre on hi ha els textos del prevere Joan Trigall, escrits el 1611.

Els autors del llibre esmenten el Puigpedrós i el Carlit com a probables muntanyes assolides. En aquella època la muntanya, sobretot l'alta muntanya, on ni els ramats de bestiar hi pujaven, era considerada un desert, un indret inhòspit on no hi havia res que es pogués aprofitar i que, per tant, era inútil anar-hi. Potser algun caçador d'isards

agosarat s'hi dirigia, però no per un objectiu científic o per plaer. No hi existia la toponímia actual; hi havia noms de muntanyes, però lligats als seus trets físics, morfologia, composició rocosa i que es poguessin veure des de la vall. El que sí es feia era pujar amb els ramats a les pastures i travessar els passos naturals, com per exemple, al Carlit, les portelles d'Orlú o el coll de Pimorent, freqüentats per traginers, sometents i colles de bandolers tant occitans com cerdans. La muntanya era relativament coneguda, però no se'n solia anar als cims.

L'origen del topònim Carlit, que surt per primer cop el 1845 als mapes francesos —el 1850 ho faria en la forma Carlitte, com l'anomena el comte Henry Russell el 1864—, pot provenir de quer 'roca' i el sufix -it, del llatí *ITTUS*, diminutiu. Però també podria venir del fet que un tal Guillem de Cardit —o Cardid—, el 1175, i els seus descendents fins al segle XIV, tenien unes pastures a la muntanya d'igual nom: pasquers de Cardit. De tota manera, el 1598 el notari Joan Onofre d'Ortodó, al Dietari de la Fidelíssima Vila de Puigcerdà, anomena aquesta muntanya Vall-marans. A la vall de Marans o coma de la Grava, més amunt del llac de la Bollosa —aleshores era un pla amb molles—, Llívia hi tenia i hi té encara drets de pastura.

I quant a veure's des de la vall, a la plana cerdana sols és possible des de Sallagosa fins a la Perxa, cosa que no succeeix amb el Puigmal, el Puigpedrós, el Moixeró, la Tosa o el Cadí. Aquesta realitat motiva que des de ben antic ja tinguessin nom propi. El Carlit —o Cardit i Cardid— s'ha concebut des de sempre com un massís, una muntanya dilatada amb rasos i pasquers o pastures, i és sabut que Llívia té drets de pasturatge «a la muntanya de Carlit».

2.- La primera ascensió

A la carta del 20 de novembre de 1610, un aspecte a destacar és l'alternança «Pireneu» i «monts Pyreneas»; la coexistència, com a l'actualitat, de la forma en singular o en plural ja hi era en aquella època. Trigall assoleix una muntanya que li sembla la més alta de Cerdanya per tal de rebatre l'afirmació que Pujades dona a la seva Història General de Catalunya en què el Pirineu comença a llevant i acaba al nord. El prevere té molt clar que la serralada neix a llevant, però «se hauria de dir fins a la punta que fineix a ponent», i que hi ha autors antics i moderns que així ho avalen. Un altre propòsit és «véurer y provar si les montanyes de Cerdanya són les més altes y fredes de Catalunya y de totes les que pogués véurer».

Els autors del llibre esmenten que Trigall, el 8 d'octubre de 1610, possiblement va pujar al Puigpedrós, ja que és la muntanya més alta que es pot contemplar des de Puigcerdà. Però hi ha algunes dades que en fan dubtar. La primera: «a les 8 del mes prop passat de octubre pugí a les montanyes Pyreneas, a la part de Fransa, y a la que des de Puigcerdà me apareixia més alta». A continuació esmenta que hi va començar a pujar abans que es fes de dia, «ab la clara lluna, de modo que, com lo sol eixia, me trobí ia alt en lo ras, fora de tot lo bosch». Que fos a la part de França dona a entendre que la frontera entre les dues corones hi era in situ o a la vora. Tenint en compte que aquest fet va tenir lloc abans del Tractat dels Pirineus de 1659, cal descartar el Puigpedrós perquè no es trobava «a la part de Fransa» sinó a la d'Andorra. La frontera francesa era a la serra de l'Orri de la Vinyola, més al nord.

Hi ha dues dades més. Trigall diu que en aquelles altituds «no se veuan arbres ni plantes ni herbes, sinó rocas y la terra arenisca, en moltes parts roja, en altres cinerulenta». Cinerulenta ve del llatí *CINERIS* 'cendra'. El Puigpedrós és un massís granític i per trobar roques esquistes vermelles s'hauria d'anar a la serra de Calm Colomer, entre les valls de Meranges i de la Llosa. I de micassquists i lloses negres, no n'hi ha. Finalment, esmenta que va veure «dos o tres plapes [de neu] dessobre lo estany de Lanós». Des del cim del Puigpedrós no es veu l'estany de Lanós. Per tant, des del cim triat per Trigall s'havien de veure alhora Puigcerdà i l'estany de Lanós. Llavors el més possible és que pugés al pic occidental de Collroig (2.833 m). Des de Puigcerdà és la part més alta que es pot albirar del massís del Carlit. Hi ha molts esquists vermells —el topònim Collroig ho demostra— i sectors d'esquists negres. La «terra arenisca» a què es refereix no és gres, sinó la grava causada per la descomposició dels esquists, abundant al coll Roig. I l'estany de Lanós és visible des del cim.

Sorprèn, d'aquesta ascensió, el motiu científic. Trigall vol saber si a Cerdanya hi ha les muntanyes més altes i fredes de Catalunya i vol demostrar que l'orientació del Pirineu és d'est a oest i no d'est a nord. Saber que més enllà del que abasta la seva vista hi ha llocs que coneix perquè els ha estudiat o sentit parlar, de vegades li fa anomenar territoris com la Provença, observable només en dies de visibilitat refractària. També sorprèn pels coneixements geogràfics que té de Catalunya: «sens rastre de boyra ni calija, vey Montseny, les montanyes de Sant Llorens del Munt y coll d'en Davi —era situat al camí ral de Manresa a Terrassa, a la serra de l'Obac—, rocas de Montserrat y algunes altres molt lluny, envers València, com les de Prades». Totes aquestes muntanyes es poden atàllar en un dia clar des del pic occidental de Collroig, fins i tot el massís del Port, al límit amb el País Valencià.

Trigall explica que allà dalt «no se vèuan volar ocells ni altre animal, ni cucas ni cosa viva, ni se sent cosa, que pareix encantament. Causa grandíssim contentó vèurer aquella varietat de país infructífero y que no serveix sinó de camp per als vents y terror de neus, gels, borrasques y tempestats, y per a considerar la grandesa y sabiduría immensa de Déu omnipotent». Al cim s'hi va passar dues hores, no pas més, a causa del fred, «entretingut en contemplar aquella meravellosa prospectiva, considerant també la excel·lència y quietud de vida de aquells sants anacoretes y hermitans». Diu, a continuació, que una de les coses que el mou a pujar-hi «és vèurer des de Puigcerdà les montanyes totalment desmantellades de neu», a part de les plaques ja comentades adés prop de l'estany de Lanós.

Desmantellades de neu? Existia ja llavors el que avui s'anomena per tots els mitjans canvi climàtic? El cert és que el clima de la Terra sempre ha estat canviant, però del segle XIII al XVIII hi va haver el que es coneix com la Petita Edat de Gel, en què les temperatures mitjanes eren més baixes que les actuals i mantenien la neu, en alguns llocs ombrívols, durant l'estiu. Avui considerem normal que a l'etapa estival no hi quedi neu. I afirma a continuació: «algunes 16 ho 20 llegües a la part de ponent ne viu, no congestes, sinó les muntanyes cobertes, lo que'm causà no poca admiració, y més avall, imaginave jo algunes 40 o 50 llegües lluny de hont jo estave, y deuen ser montanyes de Navarra o Viscaya, ne viu així mateix grandíssima quantitat, y així me desenganyí y viu clarament ésser aquelles montanyes més fredes que les nostres de Cerdanya». Sens dubte va veure la pica d'Estats, 310 m més elevada que el pic occidental de Collroig, on la neu no es devia fondre en tot l'any, i més enllà la Maladeta, coberta de gel i de neu. Evidentment, no va veure Navarra ni Biscaia, però sí una part de la Ribagorça aragonesa, amb les muntanyes més elevades del Pirineu. A la data de 8 d'octubre potser havia caigut una primera nevada al Pirineu central, però atenent la temperatura mitjana d'aquella època també podia ser que la neu s'hi mantingués tot l'any.

Finalment, diu: «Per causa de aquell ventet y ayre tan fret y penetrant que en aquella punta corria, nunca poguí assentar bé lo retgle y nivell per a fer la prova, per la qual ere principalment pujat allí, y tampoch porí molt, perquè una altra punta me aparegué més alta a la part de llevant, y en lo endret de Nostra Senyora de Belloch a respecte de Puigcerdà, y així ho deixí, fent compte, volent-ho Déu, de pujar allí lo any vinent y fer-la en los dies caniculars, pus són dies llargs y tindre més espay, y pens que no correrà tant fred». Des del Puigpedrós, allunyat a ponent, és difícil apreciar que el Carlit el supera en només sis metres, però sí des del pic occidental de Collroig, al mateix massís i unit per una carena esquistosa. Això consolida que va assolir el cim del pic occidental de Collroig. I per reforçar l'altra teoria que el Pirineu s'orienta d'est a oest, afegeix: «Viu clarament que les montanyes Pyreneas (deixant la branca que, començant a Coblliure se estira i continua per Canigó, montanyes de Núria y Cadí, y acaban més avall de la Seu de Urgell) tenen sa longitud directament de llevant aequinoctial a ponent».

Trigall diu que la punta més elevada que veu i on es dirigeix es troba «endret de Nostra Senyora de Belloch a respecte de Puigcerdà». La prolongació d'aquesta línia recta de Puigcerdà a Bell-lloc du directament al Carlit.

3.- La segona ascensió

L'11 de setembre de 1611 Trigall adreça una altra carta a l'historiador Jeroni Pujades. Diu que «en companyia de dos estudiants, Guillem Vilalta [...] y Joan Arraut, pugí a la montanya [que] me aparegué més alta, en dret de Nostra Senyora de Belloch a respecte de Puigcerdà, dita Pedra Roja y Puig Perich, sobre lo gran estany de Lanós y de Vall de Maran». Ho va fer el 29 d'agost del mateix any. Que el Carlit es trobés «en dret de Nostra Senyora de Belloch a respecte de Puigcerdà» dona una pista evident sobre l'itinerari que va fer per assolir-lo: com que l'havia descobert des del pic occidental de Collroig, el més obvi era que seguís la carena des del coll Roig cap al pic oriental d'igual nom, i a l'ampli cim del pic de les Xemeneies hi va veure alineats el monestir de Bell-lloc i Puigcerdà. La prolongació d'aquesta línia recta va per l'altre vessant de la carena, el de la vall de Font Viva, al cim principal del Carlit. Aquesta prova és determinant. I una altra: que el Carlit es trobés «sobre lo gran estany de Lanós y de Vall de Maran». Recordem que en aquesta vall, anomenada també Coma de la Grava, Llivia hi tenia drets de pasturatge i els seus pastors hi pujaven cada estiu amb els ramats. El Carlit se situa de ple en territori cerdà entre la vall de Maran i l'estany de Lanós. Que Trigall l'anomeni «Pedra Roja y Puig Perich» no n'afecta la situació, encara que avui es coneix com a puig Peric el pic més elevat del Capcir, més a l'est, però no pas lluny del Carlit, i les Tres Piques Roges, amb el puig de la Cometa, al nord.

Aporta pocs detalls de l'itinerari: «y a bé que a la punta del die aviem ja passat lo bosch y érem en lo ras, per la molta i dreta pujada, caminant sens camí y ab no poch perill per los molts i grans barranchs y despenyaderos, no'ns fonc possible arribar al lloch determinat antes de les nou hores». Des del coll Roig, la carena, fins al pic de les Xemeneies (2.878 m), segona altitud del massís, és fàcil de recórrer, i també ho és fins al veí coll dels Andorrans. El tram més delicat ve quan la carena esdevé una cresta esquistosa estreta, amb «barranchs y despenyaderos» a cada costat, de roca poc fiable. Aquest tram, amb dues puntes rocoses sense nom, cal recórrer-lo amb precaució fins al portell de

Carlit. Després l'aresta sud, malgrat l'aspecte, no és difícil i agafant-se aquí i allà s'arriba sense dificultats remarcables al cim del Carlit (2.921 m).

Al portell de Carlit hi enllacen els dos itineraris més antics del Carlit: el de Joan Trigall (1611) i el de Henry Russell (1864), que ve de l'estany de Lanós.

La carena és fàcil fins al pic de les Xemeneies, però entre aquest pic i el Carlit hi trobarà «barranchs y despenyaderos».

Quan 253 anys més endavant Henry Russell —tenia ascendència irlandesa—, a l'estiu de 1864, du a terme la primera ascensió fins avui documentada al Carlit, segueix també aquesta aresta venint de les Vésines i del coll de Coma d'Anyell. La veritat és que Russell, que sí parla de l'itinerari d'ascensió, no és gaire explícit quan descriu el paisatge des de dalt: «La vue s'étend un peu partout, et c'est pour cela j'en fait l'éloge. Mais je ne sais si on trouverait dans toute la France un horizon plus brun, plus désolé que celui qui s'allonge au Sud-Est et à Est, malgré les lacs sans nombre qui rutilent au soleil dans ces savanes à perte de vue. Le pic Carlitte n'est pas moins, grâce à son isolement et à son altitude, au le plus beaux observatoire des Pyrénées.» En aquest aspecte, Trigall aporta més dades. Diu que el dia era molt clar i serè, que hi feia vent i que el Pirineu, certament, s'orienta «de llevant aequinoccial a ponent també aequinoccial». Ho comproven els tres «tenint ben assentada la agulleta del quadrant, de manera que això és cert». O sigui, que duien amb ells una brúixola.

«Trobí lo lloch a hont érem més alt que totes les altres montanyes al rededor, excepto a la part de ponent, que una altra punta igualave a la que jo ere». Aquesta punta no podia ser altra que la pica d'Estats (3.143 m), que sobresurt clarament a l'oest. No veia del tot la Maladeta, mig amagada per l'alt de Comapedrosa, el pic de Baiau, la roca Entravessada i el pic de Medacorba. L'Aneto treu el cap entre l'alt de Comapedrosa i la roca Entravessada, sobre l'agut pic de Baiau. Trigall diu que «el Montseny resta molt baix, y molt més totes les altres de Catalunya, de les quals Montseny és la més alta, y té corona rasa y sens arbres, com les altes Pyreneas». Torna a fer menció de la carena entre al Canigó i les muntanyes de Núria i fa una descripció bastant exacta de la muntanya de Saltèguet, amb el coll de la Creu de Meians. Explica que als seus pobles no hi viu ja ningú, però sí a Toses. I acaba tornant a mencionar el Cadí, que no és tan alt com el Canigó i les muntanyes de Núria, que «torna humiliar-se prop de la Seu d'Urgell; poch après se torna alsar sobre Sant Llorenç de Morunys y al Port del Compte, sobre Solsona, de hont naix y parteix Cardoner, que sota Manresa se abraça ab Llobregat».

Per ell, el Pirineu comença a Cotlliure i assegura que «la gran y verdadera Pyrenea vey a molt bé casi tota, de cap a cap, ço és, de Salses fins casi a la mar Océano [...]. A les parts de Pallàs, Navarra i Biscaya viu també molta neu, y a les parts de Cerdanya molt poques congestes, així com ho viu lo any passat, com li escriguí, y així me resolch que aquelles són més fredes y estes nostres de Cerdanya no ho són tant, per estar més cerca de la mar Mediterràneo». La pica d'Estats, 222 m més elevada encara que Trigall no ho apreciés, es devia veure molt bé. No, en canvi, Navarra i Biscaia; com a molt devia albirar, rere les muntanyes de l'actual Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, la part més oriental de la Ribagorça aragonesa. El cert és que el prevere reconeix que el Pirineu és més fred a ponent, però no més alt; com a molt, de la mateixa altitud.

La carta prossegueix amb més descripcions geogràfiques, com la dels naixements dels rius Tet, Galba, Reür —conca del Segre— i Aravó, i esmenta una curiositat remarcable: veu «un estany dit de les Dues, perquè despedeix aigua per a la Tet y per a Regur a ponent; jo lo e vist y só estat en ell, y ho he notat altre temps». És a dir: hi havia anat abans, possiblement acompanyant pastors amb els ramats, per la qual cosa ell coneix aquell estany tan singular. Llavors se sorprèn que des d'allà dalt l'hagi descobert i afirma «só estat en ell». Des dels pics que envolten el Carlit —tossal Colomer, Carlit de Baix, puig d'Estany Sobirà, tossa del Lloser...— es pot veure també aquest estany, però són força més baixos, més de 100 m per sota del Carlit. Trigall, amb l'objectiu d'assolir el punt més elevat de Cerdanya, no s'hi hauria dirigit. Aquesta concepció d'altitud i detall sobre l'estany de les Dugues només la podia percebre des del Carlit.

«No menos me delití en vèurer y contemplar la plana y baixa Fransa, la qual vey a tota, des de ponent y mar Océano, Cantàbrich y Aquitànich, a llevant y al nostre Mediterràneo y Gàltico, y de les altes muntanyes a tramuntana, tant com podia abastar la vista. Apar molt plana y que les montanyes no són montanyes en comparació de les Pyreneas y dels Alps, les quals vey a també a la part de llevant aestival molt altes, però per ser tan lluny no les figurave molt bé, sinó a bulto, mig broma y calija, però coneixia y vey a bé lo bulto y alts y baixos a semblança des les Pyreneas. Vey a també la mar Océano y Mediterràneo, aquell en lo endret de Burdeus, molt caliginós y brumós quant més se alunyave la vista; lo Mediterràneo vey a la part y en lo endret de Barcelona cobert de broma espessa y baixa, semblant a una estesa de

vellos de llana blanca. A la part de Rosselló y de Narbona devisave l'aigua com a més aprop, però també coberta de calija y broma, no tant espessa com la del mar Oceà y Cantàbrich». Podia albirar la depressió d'Aquitània i la costa del Mediterrani des de Narbona fins a la plana del Rosselló i no es pot descartar que allargués la vista fins a l'entorn de Burdeus si disposava —potser sí— d'una ullera de llarga vista. Els Alps és quasi impossible a simple vista, però per què no el Ventor (Mont Ventoux), a la Provença? En canvi les Cevenes i la part meridional del Massís Central francès sí que els podia veure.

Encertada i precisa és la descripció del paisatge immediat: «Tres differències de clima (si així se pot dir) viu y notí en les dites altes montanyes. En les faldes y pendents, molta arboleda y bosch de pins, avets, ginebres y altres arbres silvestres. En lo alt no y a arbres sinó herba, particularment gispert, herba semblant al fe, sinó que és més grossa, aspre y forta; regalícia y altres moltes herbas, particularment entre les roques y cara al sol, estranyes i cercades pels herbolaris qui venen cada estiu en estes altes y frescas montanyes de moltes parts y de València a collir-les. En les més altes cerres y puntes no y a planta ni herba ni cosa viva, que crec que la puresa de ayre és tanta que no és apte per a la generació, y així tota aquella superfície, que és molt ample y espaiosa, està despallada de plantes, que no's veu sinó la terra y roques seques, y una varietat de país que causa una gentil y estranya prospectiva, perquè ja s'empina en moltes i diferents puntes y serres, ja se desplega y humilia en baixes valls y enclotades, ja se torna alçar en moltes y vàries collades. Allí baix apar un estany, allí una riera, allí una font, a l'altra part un espantós despenyadero, allí una congesta de blanca y freda neu, y tanta varietat de roques, pujades y davallades, puntes, piràmides, riscos, despenyaderos, ab una sorda harmonia que lo fresch ayre y vent y aigua causa per aquelles concavitats, alts y baixos, que alévan lo enteniment a la consideració de la omnipotència, sabiduría y grandesa de Déu, y apar que la mare naturalesa se és deportada en formar aquell país inaccessible y incalable en les demés parts per a hòmens y animals, y sols terror per a vents, neus, gels, tempestats y frets».

En aquella època, a la Petita Edat de Gel, segurament a les parts altes no hi creixia cap planta, cosa que ell atribueix a la puresa de l'aire, i s'hi trobaven congestes. Avui al 29 d'agost només hi resta alguna petita congesta, al massís del Carlit, orientada al nord al vessant de Lanós; en canvi, algunes plantes i herbes arriben a créixer als mateixos cims o a les proximitats. Més endavant torna a parlar de França i del Mediterrani i que «contemplave des dallà la delitosa Itàlia y fèril Sicília, jardí y graner de la Europa». La saviesa i el coneixement del que hi havia més enllà del que li abastaven els ulls els feia veure amb la imaginació. Finalment diu que desperta els seus dos companys, que s'havien adormit: «despertí a mos companyons, qui molt ben abrigats ab les sues capes y cansats de aver caminat desde mija nit fins a les nou hores, deixant-me a mi lo cap franch per a mes contemplacions, proves y experiències, estaven sepultats en lo dormir a semblança de cadàvers, estant segurs que jo vellave, mo'n tornàrem y arribàrem ab no menor cansament que contento, meu particular, per aver tingut tant bon die».

Si l'ascensió de l'any anterior no va ser al Puigpedrós, sinó al pic occidental de Collroig, aquest cop trobo que sí ho va fer al nostre Carlit. Gràcies a aquesta valuosa carta, ara es pot comprovar, al meu entendre, que la primera ascensió documentada al sostre de Cerdanya va ser efectuada per un home de Puigcerdà, amb dos estudiants, i que la del comte Henry Russell, més de dos segles després, va ser la segona. Considero que aquest fet hauria de constar a l'història de l'excursionisme pirinenc i català.

Manel Figuera

Excursionista i escriptor

Nota: Totes les cites estan preses del llibre La Cerdanya de 1603. El Tractat del comtat de Cerdanya de Joan Trigall, d'Erola Simon i Lluís Obiols; Montellà-Encamp: Anem Editors, 2020, p. 173-194.